

SKIERNIEWICE

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

SKIERNIEWICE, dawny powiat rawski województwa rawskiego (ob. siedziba powiatu, województwo łódzkie), **KOŚCIÓŁ PAR. PW. ŚW. JAKUBA APOSTOŁA**, prezbiterium, wystrój wnętrza z elementami dekoracji stiukatorskiej, detale na strukturze murowanej kazalnicy

Datowanie (z fazami)

ok. 1781

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

Antoni Kazimierz Ostrowski (1713-1784), arcybiskup gnieźnieński i prymas Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

proj. Ephraim Schröger, wyk. malarz Mikołaj (?) Jabłoński z Warszawy

Historia powstania

Dekoracja stiukatorsko-malarska sklepienia w prezbiterium kościoła skierniewickiego (1779-1780 do 1782) powstała pod nadzorem projektowym wybitnego architekta nadwornego fundatora, Ephraima Schrögera z Warszawy. Z uwagi na brak archiwaliów dotyczących *fabryki* kościelnej niemożliwe jest ustalenie dokładnego przebiegu prac i ich wykonawców, wiadomo jedynie, że w 1781 r. pracował tutaj zatrudniony wcześniej przez fundatora pochodzący z Moraw (?) malarz Mikołaj (?) Jabłoński *vel* Jabłowski z Warszawy. Zakres projektowanych prac ukazują *delineacje* Schrögera zawierające m.in. trzy przekroje świątyni w zbiorze królewskim w Gabinetie Rycin Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Ukazane tam rozwiązania przestrzenne i najważniejsze detale dekoracji odbiegają zdecydowanie od obecnych, zbliżone pozostaje jedynie ich rozmieszczenie we wnętrzu.

Przekształcenia, remonty, konserwacje

Zakres prac remontowych w XIX i XX w. jest niezwykle rozbudowany. Objął przed 1825 r. zmianę polichromii kopuły i ścian na bladoróżową i białawą, przed 1856 r. powstała kompozycja centralna *Triumf Ecclesii*, w latach 90. XIX i 1913 r. pracował tutaj dwukrotnie jako malarz-konserwator Antoni Jan Strzałecki z Warszawy (usunięcie stiukatur w podziałach kopuły i pendentywów, zastąpienie ich motywami ornamentalnymi *en camaïeu*), 1936-1938 pracowano przy otoku kopuły z odtworzeniem polichromii, z planami rychłego odnowienia całej malatury, 1947-1948 kompleksowa restauracja przez zespół ASP w Krakowie: nadzór prof. Władysław Cholewiński, kier. Paweł Mitka, wyk. Irena Gerard, Łukasz Karwowski, Ryszard Lipeński, Zofia Nawara, Józef Mitka (oczyszczenie i utrwalenie oryginalnych fragmentów, uzupełnienia 30% powierzchni z kracją wg manieri z XVIII w.), ponownie 1969 i 1979-1980, w obu fazach wyk. Zakład Artystyczny Malarsko-Dekoracyjny z Krakowa, kier. P. Mitka, wyk. Jan i Stefan – oraz Aleksander – Mitkowie (nieprofesjonalne podejście do materiału zabytkowego i stopniowa redukcja detali zdobniczych; w 2. fazie wyk. odkrywki oryginalnych partii dekoracji kopuły nad prezbiterium i pod chórem muzycznych, zgodnych z zachowanymi projektami E. Schrögera, rekonstrukcje części zidentyfikowanych w pierwotnej warstwie malarskiej kompozycji podziałów architektonicznych i obramień). Nie mniej widoczne jest całkowite i nieprofesjonalne przemalowanie oryginalnych motywów architektonicznych wnętrza z generalnymi zmianami ich kształtów i przedstawień, w tym plafonu ze sceną *Triumf Ecclesii* w *okulusie* kopuły i częściowo trójwymiarowej postaci ulatującego anioła trzymającego podwieszenie baldachimu nad ołtarzem głównym. Na nowo wymalowano też medaliony z półpostaciami św.św. Ewangelistów i Ojców Kościoła w pachach ściany między konchami wnek oraz dekoracje floralne w kasetonach w niszach. Obiekt poddawany bieżącym pracom remontowym, po 2000 r. częściowe, wykonane profesjonalnie odsłonięcie i restauracja oryginalnej warstwy malarskiej *en camaïeu* z pasem ornamentalnym na dolnej części korpusu kazalnicy.

Kompozycja / układ

Pierwotna, iluzjonistyczna dekoracja architektoniczno-ornamentalna obejmowała podziały i dekoracje kolistej nawy z sześcioma wnękami ołtarzowymi i samymi nastawami (cztery boczne, przekątniowe i jedna, odmienna pod względem kształtu architektonicznego, we wnęcie południowej), podziały architektoniczne prezbiterium (częściowo wtórne) i eksedry ołtarza głównego oraz kopułę nawy i sklepienie nad prezbiterium z plafonem z stiukatorsko-malarską figurą anioła. Jedyne oryginalne malarskie elementy zdobnicze – pas kanelowania z filungami w postaci kampanuli – uzupełniają iluzjonistycznie strukturę architektoniczną murowanego korpusu kazalnicy.

Ikonografia

Elementy architektoniczne i zdobnicze zależne od traktatów i wzorników architektonicznych doby nowożytnej i Francji 2. tercji XVIII w., źródła kompozycji obu plafonów: *Triumfu Ecclesii* i ulatującego anioła (korpus rzeźby w stiuku) – nieznane, najprawdopodobniej w grafice francuskiej lub południowoniemieckiej (Augsburg, Norymberga), same malowidła utrzymane w typowej konwencji późno nowożytnej, bez widocznych elementów wczesnoklasycystycznych.

Analiza formalno-stylistyczna

Z uwagi na całkowite przemalowanie oryginalnej malatury w XIX i XX w. niemożliwa jest przy obecnym stanie jej zachowania jakakolwiek analiza porównawcza z zabytkami malarstwa 4. ćw. XVIII w. na Mazowszu i w Warszawie. Kontrakt malarza Mikołaja (?) Jabłońskiego obejmował wymalowanie m.in. niezachowanych dzisiaj przedstawień św.św. ewangelistów i Ojców Kościoła w medalionach oraz sceny Ostatniej Wieczerzy. Zachowane prace tego artysty z lat 1781-1783 w archikatedrze w Gnieźnie (kaplice: Bożego Ciała, św. Józefa, św. Jana Nepomucena oraz zakrystia prałacka), mimo że uległy daleko idącemu przekształceniom, świadczą bardzo dobrze o jego umiejętnościach komponowania scen figuralnych (z wprowadzeniem – analogicznie z kościołem w Skierniewicach – tond / medalionów z popiersiami świętych *all'antica*) i stosowania nowych, wczesnoklasycystycznych form ornamentalnych. Przyszłe badania będą możliwe dopiero po dokonaniu profesjonalnego odstonięcia i konserwacji warstwy pierwotnej.

Źródła i literatura przedmiotu

S. Lorentz, *Efraim Szreger. Architekt polski XVIII wieku*, Warszawa 1986, s. 85, 214, 215, il. 158, 159, 165; Z. Proszyńska, *Jabłoński*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze – rzeźbiarze – graficy*, t. III, red. J. Maurin-Białostocka i J. Derwojed, Wrocław-Warszawa-Kraków 1979, s. 154-155; M. Anacka-Łyjak, *Kościół św. Jakuba w Skierniewicach. Przeszość i teraźniejszość*, Skierniewice 2001, s. 31, 48-49, 52-53, 62, 67, 70-71, 75-76, 82-84, il. 54.

Fotografie:

Skierniewice, kościół par. pw. św. Jakuba apostoła, 1781-1783, proj. Ephraim Schröger z Warszawy, widok ogólny wnętrza w kierunku prezbiterium, fot. MW, 2010.

Skierniewice, kościół par., elementy architektoniczne i ornamentalne na ścianie nawy, fot. MW, 2016

Skierniewice, kościół par., widok częściowy podniebia kopuły, fot. MW, 2016.
Skierniewice, kościół par., nawa, kopuła, plafon *Triumf Ecclesii*, fot. MW, 2016.

Skierniewice, kościół par., prezbiterium, plafon z aniołem, fot. MW, 2016.